

конструктивний діалог між богослов'ям та церквою і богослов'ям та державою є необхідним для всього українського суспільства.

Література

1. Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов. Перше видання. Українське біблійне товариство. Київ, 2020. 1172 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради України. 2014, № 37-38. С. 2004.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. С. 35.
4. Індекс сприйняття корупції. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>
5. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021р.). Соціологічна служба Центру Разумкова.[Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-oriientsii-gromadian-berezen-2021r>
6. Соловій Р. П. Актуальні проблеми сучасної теології: виклики і перспективи. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:<https://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/29631-aktualni-problemi-suchasnoyi-teologiyi-vikliki-i-perspektivi.html>
7. Статистичний щорічник України за 2019 рік. Київ: Державна служба статистики України. 2020. 465 с.
8. Чорноморець Ю. П. Актуальна розмова про розвиток богослов'я в Україні та світі. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:https://risu.ua/na-bogoslovskomu-rivni-katolicizm-pravoslav-ya-i-protestantizm-duzhe-zblizilisya-aktualna-rozмова-pro-rozvitok-bogoslov-ya-v-ukrajini-ta-sviti_n101347
9. Черенков М. М. Современный протестантизм: проблемы и перспективы.[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:http://cherenkoff.blogspot.com/2010/08/blog-post_17.html

Недзельський К.К.

Таврійський християнський інститут

ФІЛОСОФІЯ ТА БОГОСЛОВСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ

На даний момент в Україні існують усі належні правові передумови відродження богословської освіти, яка з огляду на відомі причини протягом десятиліть і навіть століть поволі втрачала свій статус наукової галузі та навчальної дисципліни. Особливо важливим було прийняття закону про вищу освіту у 2014 році, згідно з яким здобувачам богословських спеціальностей гарантується надання дипломів державного зразка і що потягнуло за собою стрімкий розвиток українського богословського освітнього простору. Однак, як засвідчують дискусії на

дану тему, цього недостатньо для його повноцінного входження в систему вищої освіти України, як для власне в системі духовних навчальних закладів, так і світських ЗВО.

Є чимало невирішених питань, починаючи від того, чи мають державні університети створювати богословські кафедри та факультети й закінчуючи тим, що взагалі ставиться під сумнів завдання духовних навчальних закладів готувати богословів з дипломами державного зразка й відтак стверджується, що було б краще, якби церква сама для себе ексклюзивно готувала служителів і пасторів з відповідною богословською підготовкою. Залишається у «підвішеному стані» й статус філософії в богословських навчальних закладах, де вона не завжди зустрічає «теплий прийом», що певною мірою є виправданим з огляду на її антирелігійне радянське минуле.

Зважаючи на таку ситуацію нині конче необхідно розгорнути філософське обговорення проблеми повноцінного відродження богословської освіти в Україні, тим паче, що філософія входить у навчальні плани богословських ЗВО як ключова дисципліна соціально-гуманітарного циклу. Історія виникнення і утвердження християнства як світової релігії засвідчує, що саме філософська методологічна рефлексія апологетів і представників патристики відіграла ключову роль у тому, щоб радикально змінити еліністичний язичницький світогляд населення Римської імперії на користь сприйняття морально-етичних цінностей християнського віровчення.

Тож на даному етапі розвиток богословської освіти в Україні гальмується передусім застарілими стереотипами та упередженнями, що прийшли переважно у пострадянське ХХІ століття ще з царсько-комуністичної епохи, коли богословська освіта в Російській імперії або налагоджувалася так-сяк, тобто безсистемно і формально, або взагалі була під забороною агресивного безбожжя після жовтневого перевороту 1917 року. Коротко кажучи, ще не дозріла віра тих, від кого у першу чергу залежить ренесанс вітчизняного богослов'я у те, що воно дійсно потрібно українському академічному простору, а відтак і українському суспільству, яке конче

потребує виходу із зтяжної духовної кризи, яку не зміг здолати сам про собі факт отримання Україною політичної незалежності у 1991 році і яка, до речі, зараз сама знаходиться під загрозою не в останню чергу через те, що справжньої внутрішньої духовної свободи поки що ми не маємо.

Історично український духовний освітній простір зазнав відчутного впливу з боку «своєрідної форми християнства, що отримала назву *російського православ'я*», яке, хоча й було зв'язано «духовними нитками з грецьким (візантійським) православ'ям, однак, менше з тим, вже з моменту Хрещення Руси володіло своїми оригінальними рисами» [5, с.11]. До XVIIст. російське православне віровчення вже настільки відрізнялося від грецького, що це спричинилося до спроби провести церковну реформу, наслідком якої став трагічний розкол в російському суспільстві. З огляду на геополітичну специфіку української духовності, буття якої протікає між напруженими ідеологічними полюсами «Русского мира» та західноєвропейської християнської культури, є вагомими підстави говорити про істотні розбіжності між ними у вирішенні проблеми співвідношення філософії та богослов'я (науки та релігії). Тобто, з одного боку маємо власні євроінтеграційні прагнення з акцентованим опертям на стандарти європейської університетської освіти (Болонський процес), а з іншого – специфічне російське православ'я з його містицизмом і негацією раціонального початку, що стоїть на заваді цих прагнень, причому небезуспішно.

Дана обставина актуалізує питання про визначення статусу філософсько-богословських дисциплін в контексті протистояння християнських освітніх парадигм в геополітичній структурі Росія-Європа з метою більш повного усвідомлення сучасних проблем відродження і розвитку української богословської освіти. Навіть короткого погляду на історію розвитку філософського та богословського знання, а відтак і наукового знання як такого в Європі та Росії достатньо, щоб переконатися у тому, що це дві різні історії. Насамперед вони різняться тим, як відбувався процес християнізації широких народних мас там і тут. Якщо в «старенькій Європі» християнізація відбувалася так би мовити «знизу», з

ініціативи знедолених і скривджених зарозумілою і розбещеною римською знаттю народних мас, то хрещення Руси Володимиром Святим виглядає радше як насильницька акція «зверху». Образно висловлюючись можна говорити про два різних меча, які відігравали ключову роль у прийнятті християнства народною свідомістю – в Європі це був «меч духовний», а в Древній Русі – «меч світський». Інакше кажучи, якщо в першій важливу роль відіграв «страх Божий», то в другій – «страх влади», а це далеко не одне й те саме. Відтак і засоби впливу на свідомість язичницьку з тим, щоб прищепити їй цінності нової віри були різними. Не вдаючись у деталі процесу хрещення вірою Євангелії народів-язичників, які зрештою добре відомі, зазначимо, що європейська історія прийняття християнства є історією творчого зіткнення двох світоглядів – язичницько-філософського та нового християнського, натомість в Древній Русі це виглядало зовсім інакше, дефілософсько-християнський світогляд чинив протиборство зі світоглядом східних слов'ян-язичників. Тож, якщо в Європі була певна послідовність у розвитку філософії та богослов'я, то Давня Русь приймала їх по суті водночас.

Характерно, що європейська історія розвитку богословської науки та освіти пройшла шляхом широкої дискусії на предмет визначення статусу та ролі філософії (науки) і богослов'я, що вельми вплинуло на їхню інкорпорацію в навчальні плани європейських університетів. Не випадково й для нас зараз класикою вважається Болонський університет з його обов'язковими факультетами філософії та богослов'я. Філософська дискусія точилася довкола таких питань: як співвідносяться філософія, наука та богослов'я, віра і наука. Боротьба між прихильниками кожної з цих дисциплін дозволяє чітко виокремити три етапи: 1) *взаємовиключення* (позиція Тертуліана, який підвищував християнську віру, цілковито заперечуючи цінності греко-римської філософії), 2) *намагання розмежувати предмети філософії та богослов'я з визнанням вищості другої* (Августин Аврелій, Тома Аквінський), 3) *пошук консенсусу* (цю позицію найбільш виразно презентує неотомізм). Як зазначає німецький філософ В.Вундт, важливим наслідком цієї дискусії було чітке усвідомлення того, що філософія чітко

розподіляється дві її головні, так би мовити, «іпостасі» – філософія як *науковчення* і філософія як *вчення про блага* [Вундт.]. Тож вона не може бути поставлена у протиріччя богослів'ю. В цілому ж суперечки довкола взаємовідносин філософії та богослов'я стосувалися питання чи слід залучати до богослів'я раціоналістичну філософського методологію.

Російське православ'я (богослов'я) не було методологічно загартоване цією дискусією, не знала цієї історії, а тому її богослов'я має інший світоглядний вектор – східну свято-отецьку антираціоналістичну світоглядну платформу із яскравим містичним забарвленням. Це знаходить свій прояв навіть у використанні самого поняття «богослов'я», що має семантику дещо відмінну від поняття «теологія». Прикметно, що в традиції російського православ'я явно простежується стійка тенденція використовувати на свою адресу тільки слово «богослов'я», але аж ніяк не «теологія», через що вважати перше «російською» калькою другого, як це часто буває, не має ніяких підстав. Російська дослідниця І.Іванова зазначає, що «жоден православний священик в Росії ніколи не застосує по відношенню до своєї Церкви слово *теологія* – позаяк воно асоціюється з латинством» (Современный философский словарь, 2000, С. 821). Якщо в релігійних та секулярних текстах прозахідної орієнтації... використовується термін *теологія*, вочевидь у його католико-протестантському значенні, то «...в літературі, яку умовно можна назвати православною, навпаки, неможливо зустріти слово *теологія*». На думку І.Іванової можлива причина цього полягає у «стилі мислення, який визначається ступенем і характером опертя на раціоналізм». Через це, будь-який мислитель православної орієнтації визнає, що богослов'я є містико-антираціоналістична свідомість, звільнена від втручання філософії[там само]. Богослов'я ж в римо-католицькій парадигмі виступає винятково як раціональне богопізнання – теологія. По суті це й же католицький погляд притаманний й протестантству: «Богослов'я ...стає наукою, а не приводом до роздумів. Цей шлях привів до *підвищення сучасних наукових методів*...а також *зумовив сучасні методи освіти* (Т.Лейн).

На питанні відношення християнської віри до раціональності наголошує також дослідниця О.Муха, яка зауважує, що у богослов'ї відбувається зміна способу аргументації: від «Церква каже...», «В Біблії говориться...» до міждисциплінарних логічних обґрунтувань, однак серед християн немає погодження з того приводу, яку саме роль відіграють раціональні доведення. Зокрема, православні часто стверджують, що раціональні доведення не потрібні взагалі, а навіть зайві. Натомість католики намагаються досягти делікатного «м'якого» союзу без чітких кордонів та поділів, апелюючи до того, що «апостольська віра» – віра сумніву, що потребує доказів. Протестантизм взагалі дає значну кількість передусім логічно-раціональних теологічних праць, – К. Барта, Ф. Гогартена, П. Тіліха, Р. Бультмана, Р. Нібура [4]. Посилаючись на Ю. Мольтманавона підсумовує: «Розвиток теології власне і обґрунтовує впровадження розуму до сфери релігійного: богослов'я (теологія) є «інтелектуальним аналізом релігійного досвіду пізнання Бога» [4].

З огляду на те, що український освітній простір на сучасному етапі розвивається в річищі Болонського процесу, справжній ренесанс українського богослов'я безпосередньо залежить від того, якою мірою вищі богословські та світські ЗВО будуть орієнтуватися на західноєвропейські моделі університетської освіти. Є великі ризики у тому, щоб за звичкою слідувати у фарватері російських невдалих спроб запровадження західного досвіду організації богословських кафедр та факультетів в університетах. Зокрема, свого роду показовою є відсутність богословського факультету (й взагалі богословських дисциплін) в Московському університеті починаючи з його заснування у 1755 р. і до 1917 р., що пов'язують з невдалою практикою переносу у Росію інститутів європейських університетів. На розгляді цього питання виявляються відмінності запозичення європейських моделей університетської освіти між південно-західною частиною Російської імперії (Малоросії) та північно-східною. Якщо на українських землях у другій половині XVII – початку XVIII ст. під впливом єзуїтських університетів католицької Європи набули поширення православні академії та колегіуми з переважаючим викладанням церковно-богословських дисциплін, то у XVIII ст. власне у Росію відбувався

трансфер моделей університетської освіти характерних для епохи Просвітництва (здебільшого протестантської Північної Німеччини), згідно з якими перевага надавалася гуманітарним та природничим наукам, а богослов'я витіснялося на другий план. На загал протягом тривалого етапу (XVIII – початок XIX ст.) богослов'я, церковна історія й суміжні з ними дисципліни у Росії знаходилися «поза системою університетських лекційних курсів». Натомість в Європі ж богословський факультет існував в університетах повсюди, який вважався найвищим у внутрішньо-університетській ієрархії наук [1].

Вочевидь, що українська богословська освіта не могла повноцінно, згідно з європейськими традиціями, розвиватися з огляду на те, що протягом кількох століть перебувала в політичній, ідеологічній та духовній залежності від царської, а потім – комуністичної Росії. У своїх євроінтеграційних прагненнях Україна після здобуття нею політичної незалежності серед інших аспектів західноєвропейської ідентичності має враховувати особливості становлення філософсько-богословського освітнянського простору, що набирає особливої ваги з огляду на те, що українське богослов'я знаходиться в процесі відродження. «Відчужена від ... західного світу взагалі штучними, насильними заходами московськими, Україна зможе тепер вернутись з новою, навіть – по реакції – з дещо перебільшеною силою до цього близького їй духом і вдачею світу» [2, с. 148].

Не викликає сумніву, що знання важливих для європейської ментальності особливостей взаємовідносин між філософією та богослов'ям має стати важливою передумовою для повноцінної євроінтеграції в цілому, а в європейській освітній простір зокрема. Інакше можна знівелювати винятково важливу роль вищої освіти у процесах українського державотворення.

Література

1. Андреев А.Ю., Цыганков Д.А. Преподавание Церковно-богословских дисциплин и подготовка историков в императорском Московском университете / Вестник ПСТГУ II: История. История Русской Православной Церкви. 2016. Вып. 1 (68). С. 45–64 (Электронный ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/prepodavanie-tserkovno-bogoslovskih-distsiplin-i-podgotovka-istorikov-v-imperatorskom-moskovskom-universitete>).
2. Вундт В. Введение в философию/Под. ред. А.Л.Субботина. М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2011. 431 с.